

Τα αίτια της Μικρασιατικής καταστροφής

Πολιτισμός / Δοκίμια

Μιχάλης Κουτσός, Φιλολόγος - Συγγραφέας

Την Μικρασιατική καταστροφή την αποδίδουν συνήθως σε εθνικά και ιδεολογικά, σε πολιτικά και κομματικά αίτια, όμως έπαιξαν σημαντικό ρόλο και τα οικονομικά και τα κοινωνικά αίτια. Η απομόνωση μερικών αιτιών δεν συμβάλλει στην ολόπλευρη διαπραγμάτευση του θέματος. Τα αίτια δεν είναι μονοδιάστατα αλλά πολυδιάστατα, είναι δηλαδή ένας συνδυασμός αιτιών που το καθένα συμβάλλει στην εμφάνιση του φαινομένου με το δικό του τρόπο. Στη συνέχεια θα εντοπίσουμε τα αίτια της Μικρασιατικής καταστροφής και θα προσπαθήσουμε να επισημάνουμε την συμβολή του καθενός.

Τα αίτια: Ιδεολογικά - Εθνικά

Η Μεγάλη Ιδέα της επανίδρυσης του Ελληνικού κράτους έθρεψε γενεές και γενεές επί πολλές εκατοντάδες χρόνια. Οι υπόδουλοι Έλληνες ζούσαν με την ελπίδα ότι «πάλι με χρόνια με καιρούς πάλι δικά μας θα 'ναι». Έγιναν πολλές επαναστάσεις αλλά τελικά μόνο η Ελληνική Επανάσταση του 1821 ευοδόθηκε αλλά και αυτή μερικώς, αφού το νέο Ελληνικό κράτος περιλάμβανε την μισή της τωρινής Ελλάδας, μέχρι δηλαδή την Θεσσαλία. Σε όλο το μετέπειτα διάστημα μέχρι τους

Βαλκανικούς πολέμους δεν έπαψε αυτή η φλόγα να θερμαίνει τις καρδιές των Ελλήνων. Η νίκη στους Βαλκανικούς πολέμους και η προσάρτηση νέων εδαφών, Ηπείρου, Μακεδονίας και Θράκης αναθέρμανε το παλιό όνειρο της Μεγάλης Ιδέας της ολοκλήρωσης και κατοχύρωσης των συνόρων στις διαστάσεις του παρελθόντος. Τις αλυτρωτικές αυτές προσδοκίες τις εξέφραζε η πολιτική του Βενιζέλου σε αντίθεση με την επιφυλακτική στάση του βασιλιά Κωνσταντίνου. Δεν μπορούμε να αμφισβητήσουμε τον πατριωτισμό κανενός, απλά ο Βενιζέλος ήταν πιο ένθερμος ενώ ο βασιλιάς Κωνσταντίνος λιγότερο. Το πρόβλημα ήταν με ποιους συμμάχους θα μπορούσαμε να επιτύχουμε κάτι τέτοιο. Η ευκαιρία δόθηκε μετά το τέλος των Βαλκανικών πολέμων και την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου. Ο νικητής του πολέμου αυτού θα καθόριζε το εύρος της εθνικής ολοκλήρωσης, εφόσον η Τουρκία ήταν στην αντίπερα όχθη με το πρόβλημα του διαμελισμού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Εδώ ακριβώς επήλθε η πρώτη διάσταση ανάμεσα στον εκλεγμένο Πρωθυπουργό και την Πολιτειακή αρχή. Ο Βενιζέλος πίστευε ότι από αυτόν τον πόλεμο θα βγει νικήτρια η ANΤANT ή Εγκάρδια Συνεννόηση, διότι κύριος μοχλός της συμμαχίας ήταν η Αγγλία, που διέθετε τον ισχυρότερο στόλο και επομένως και οι Έλληνες ως ναυτική δύναμη έπρεπε να συμμαχήσουν με αυτήν. Εξάλλου οι υποσχέσεις στην περίπτωση της συμμετοχής της στο πλευρό της θα ήταν πολλές. Την αντίθετη άποψη είχε ο βασιλιάς Κωνσταντίνος, ο οποίος πίστευε ότι νικήτρια θα βγει η Γερμανία με τις Κεντρικές Δυνάμεις (Αυστροουγγαρία), εξάλλου η γυναίκα του η Σοφία ήταν αδελφή του Γουλιέλμου, βασιλιά της Γερμανίας.

Πολιτειακά

Λόγω αυτής της διαφωνίας ήρθαν σε σύγκρουση ο Βενιζέλος με τον Κωνσταντίνο με αποτέλεσμα να εγκατασταθεί Επαναστατική Κυβέρνηση στη Θεσσαλονίκη. Από τότε και ενώ ο Βενιζέλος ήταν στην αρχή υπέρ του βασιλικού πολιτεύματος, άρχισαν οι προστριβές με αποτέλεσμα οι Βενιζελικοί να γίνουν αντιβασιλικοί. Η διαμάχη αυτή θα περάσει από σαράντα κύματα, με αποτέλεσμα και την εκδίωξη του βασιλιά Κωνσταντίνου και την επάνοδό του αλλά τελικά και την εκθρόνισή του με εγκαθίδρυση δημοκρατικού πολιτεύματος με πρώτο πρόεδρο τον Πάυλο Κουντουριώτη.

Οι διαμάχες αυτές δεν είχαν μόνο πολιτειακές παρενέργειες αλλά και εθνικές, διότι συνδυάστηκαν με τις εθνικές επιδιώξεις για την ολοκλήρωση του Ελληνισμού. Ο Κωνσταντίνος, αφού ήταν αδύνατο να πάει με την Γερμανία, υποστήριζε με εμμονή την ουδετερότητα της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, πράγμα που δυσαρέστησε τους Συμμάχους, οι οποίοι προέβησαν σε εκβιαστικές ενέργειες για την προσχώρηση της Ελλάδας στον πόλεμο, αλλά και αργότερα να

αποσύρουν κάθε βοήθεια την ώρα που η Ελλάδα τους είχε ανάγκη, δηλαδή στον Μικρασιατικό Πόλεμο. Μόνο μετά την εκδίωξη του Κωνσταντίνου και την ενεργή συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο, ο Βενιζέλος κατόρθωσε με την Συνθήκη των Σεβρών να πραγματοποιήσει ένα μεγάλο μέρος του εθνικού ονείρου.

Πολιτικά

Δυστυχώς οι προστριβές δεν παρέμειναν πολιτειακές αλλά εξελίχθηκαν και σε πολιτικές. Υπήρξαν κόμματα που ασπάζονταν την θέση του Κωνσταντίνου για την μη συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο και αυτό δυσκόλεψε πιο πολύ τα πράγματα. Κύριος εκφραστής αυτού του ρεύματος ήταν ο Δημήτριος Γούναρης, ο οποίος από αντίθετος εξελίχθηκε σε υπέρμαχος του Μικρασιατικού πολέμου και μάλιστα σε συνθήκες καθόλου ευνοϊκές. Η Μεγάλη Ιδέα πραγματοποιήθηκε σε μεγάλο βαθμό από τις προσαρτήσεις εδαφών με τις ενέργειες του Βενιζέλου, αλλά υπηρετήθηκε κακώς από τον Δ. Γούναρη. Αν η προσάρτηση της Σμύρνης ήταν ένα τολμηρό εγχείρημα, η πορεία του Ελληνικού Στρατού προς τον Σαγγάριο ήταν, όπως και αποδείχτηκε, ένα επικίνδυνο εγχείρημα.

Από πολιτική άποψη οι δύο πολιτικοί αντίπαλοι εκπροσωπούσαν και διαφορετικά συμφέροντα. Ο Γούναρης τα συμφέροντα της μεγάλης αστικής τάξης των μεγαλοϊδιοκτητών, που περιστρέφονταν γύρω από τον συντηρητικό βασιλιά και που φοβόντανε ότι θα έχανε τα μέχρι τότε προνόμιά της με την εμφάνιση της μικροαστικής τάξης των μικροϊδιοκτητών, που δημιουργούνταν με την δραστηριοποίηση των προσφύγων από την Μ. Ασία. Τα συμφέροντα αυτά καθόριζαν εν μέρει και τα εκάστοτε εκλογικά αποτελέσματα και επηρέασαν την πορεία των εθνικών θεμάτων.

Αντίθετα ο Βενιζέλος, εκφραστής της μικροαστικής τάξης, υποστήριζε τους μικρομεσαίους επιχειρηματίες και τους εμπόρους που θα αυξάνονταν και θα δυνάμωναν με την προσάρτηση των πόλεων της Δυτικής Μ. Ασίας, οι οποίες γνώριζαν τότε μεγάλη ανάπτυξη. Δυστυχώς όμως με την Μικρασιατική Καταστροφή καταστράφηκε αυτή η μεσαία τάξη αλλά και οι ελληνικές οικογένειες με την αιμορραγία των μακρόχρονων πολέμων, κι έτσι στράφηκαν εναντίον του στις εκλογές του 1920, με αποτέλεσμα να μην ολοκληρωθούν οι μεγάλες εθνικές επιδιώξεις. Ο Γούναρης εκμεταλλεύτηκε αυτήν την δυσφορία του ελληνικού λαού και πήγε στις εκλογές ως φιλειρηνιστής αλλά στην συνέχεια κατέληξε ως παράλογος μεγαλοϊδεαλιστής.

Πάντως η αποτελεσματικότητα των Ενόπλων Δυνάμεων είναι ευθύνη της Πολιτείας. Η διοίκηση των Ενόπλων Δυνάμεων και η ικανότητά τους να αναλάβουν και να εκτελέσουν πολεμικές επιχειρήσεις για να προστατεύσουν την Χώρα και τα

συμφέροντά της, θα είναι πάντα πολιτικό ζήτημα. Μάλλον το μείζον πολιτικό ζήτημα.

Κομματικά

Όταν τα πράγματα από πολιτικά έγιναν κομματικά, τότε δυσκόλεψαν πάρα πολύ, με αποτέλεσμα να φτάσουμε στο χείλος της καταστροφής. Όταν γίνονται τοποθετήσεις και επιλογή ανωτάτων στρατιωτικών στελεχών με κομματικά κριτήρια, τότε ο στρατός όχι μόνο αποδυναμώνεται αλλά γίνεται και απειλή του δημοκρατικού πολιτεύματος, πράγμα που συνέβη με την προώθηση στο ανώτατο αξίωμα του Πρωθυπουργού του Ιωάννη Μεταξά, ο οποίος εκμεταλλεύτηκε την περίσταση, για να επιβάλλει δικτατορία. Ήδη μετά την αποτυχία του Βενιζέλου στις εκλογές του 1920 ο Διοικητής της Στρατιάς της Ασίας Λεωνίδας Παρασκευόπουλος είχε υποβάλει την παραίτησή του. Η κυβέρνηση τοποθέτησε στην θέση του τον Αντιστράτηγο ε.α. Αναστάσιο Παπούλα, που από το 1917 βρισκόταν στη φυλακή, επειδή είχε καταδικαστεί από στρατοδικείο για την υποκίνηση στασιαστικών κινημάτων κατά την επιστράτευση του Ελληνικού Στρατού το 1917 για τις επιχειρήσεις του Μακεδονικού Μετώπου.

Τον Μάιο του 1922 η κυβέρνηση διόρισε ως νέο Αρχιστράτηγο τον Αντιστράτηγο Γεώργιο Χατζανέστη. Ο Χατζανέστης προερχόταν από την Σχολή Ευελπίδων αλλά έμεινε μακριά από τον Στρατό για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Αντί όμως να ασχοληθεί με αυτό το πολύ σοβαρό ζήτημα, σχεδίασε -με τη σύμφωνη γνώμη της κυβέρνησης- την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης που βρισκόταν υπό την στρατιωτική κατοχή της Μ. Βρετανίας, της Γαλλίας και της Ιταλίας.

Μία από τις σημαντικότερες αιτίες των αποτυχιών και της ήττας, η σημαντικότερη όλων μάλλον, ήταν η αποτυχία της κυβέρνησης αφ' ενός να επιλέξει τον καλύτερο και ικανότερο αξιωματικό για την θέση του Αρχιστράτηγου και αφ' ετέρου να διαθέσει στον Αρχιστράτηγο τους πλέον άξιους ανώτατους αξιωματικούς για την ανάθεση των διοικήσεων των Σωμάτων Στρατού και των Μεραρχιών.

Με την αποδυνάμωση συνεπώς του στρατού αλλά και με την μερική υποστήριξη από μια μόνο παράταξη του Ελληνικού λαού και με την μετατροπή των διεθνών ισορροπιών στον κόλπο των Συμμάχων προδιαγράφονταν δυστυχώς η μοιραία Εθνική συμφορά.

Τον Μεγαλοϊδεατισμό μέχρι την Μικρασιατική καταστροφή τον εγκολπώθηκαν και τα δύο κόμματα αλλά με διαφορετικό προσανατολισμό. Ο Μεγαλοϊδεατισμός του Βενιζέλου ήταν απόλυτα ρεαλιστικός και εφαρμόσιμος τηρουμένων κάποιων

συνθηκών, όπως την εξασφάλιση διεθνών ερεισμάτων, οικονομική ανόρθωση, διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις και εκσυγχρονισμός κατά τα δυτικά πρότυπα. Αντίθετα ο Μεγαλοϊδεατισμός του Κωνσταντίνου είχε αντιδυτικά και εσωστρεφή αντανακλαστικά με μεροληπτικές προτιμήσεις μέσα στην διοικητική μηχανή με ιδιαίτερη προτίμηση στους Παλαιοελαδικούς υπαλλήλους.

Οικονομικά

Παράλληλα υπήρχαν και πολύ βασικά οικονομικά αίτια. Η Ελλάδα με την ανάμειξη της στου Βαλκανικούς Πολέμους και με την επανάκτηση νέων εδαφών ήταν εξαντλημένη οικονομικά επί πλέον και με πρόσφυγες, οι οποίοι ήδη είχαν περάσει στο ελληνικό έδαφος από προηγούμενες διώξεις των Τούρκων. Η ελπίδα βέβαια του Βενιζέλου ήταν η μεγαλύτερη ανάπτυξη του εμπορίου με τις περιοχές της Δυτικής Ασίας με αποτέλεσμα την ανάπτυξη της οικονομικής δύναμης της Ελλάδας. Σύναψη δανείων από το εξωτερικό όσο ο γερμανόφιλος Κωνσταντίνος ήταν μέσα στα πράγματα ήταν αδύνατη, και μόνο μετά την εκθρόνισή του υπήρξε μία αμυδρά οικονομική ενίσχυση, ιδιαίτερα μάλιστα κατά την διάρκεια της Μικρασιατικής εκστρατείας, την οποία ο μαχόμενος Ελληνικός στρατός είχε απόλυτη ανάγκη. Αντίθετα οι ξένες δυνάμεις βρήκαν αφορμή να μετατρέψουν την πολιτική ενίσχυσης της Ελλάδας και να επιδιώκει η κάθε μια το μεγαλύτερο μερίδιο από τον διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Κοινωνικά

Οι μακροχρόνιοι πόλεμοι αφενός κούρασαν τις ελληνικές οικογένειες, που για πολλά χρόνια στερήθηκαν τα παραγωγικά χέρια των παιδιών τους, αφετέρου έφεραν σε δύσκολη θέση τους μικροεπαγγελματίες, οι οποίοι αναγκάζονταν να κλείσουν τις μικρές επιχειρήσεις τους λόγω των οικονομικών υποχρεώσεων στις οποίες δεν μπορούσαν να ανταποκριθούν. Δυστυχώς σε αυτή την κούραση του εκλογικού σώματος επένδυσε ο Γούναρης για να κερδίσει τις εκλογές αλλά παρόλα αυτά συνέχισε και αυτός τον Μικρασιατικό πόλεμο με εντελώς δυσμενέστερες συνθήκες. Στην πραγματικότητα ο Ελληνικός λαός ήταν φανατικά μοιρασμένος στις δυο παρατάξεις, με αποτέλεσμα η μία, όταν ήταν στα πράγματα, να εξοντώνει και να κυνηγά την άλλη παράταξη. Και αυτό δεν το έκαναν μόνο οι βασιλόφρονες αλλά και οι φανατισμένοι Βενιζελικοί.

<https://bit.ly/3A5vCwt>